

ПРАВОВИЙ ІМУНІТЕТ ТА ЙОГО РІЗНОВИДИ

Нині в українському суспільстві та юридичній науці активно обговорюються проблеми імунітету. Для з'ясування природи імунітетів та обґрунтування подальшого вдосконалення законодавства є необхідним розуміння їх як правового інституту, тобто сукупності правових норм, що регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин або будь-які їхні компоненти, властивості. Звісно, такий правовий інститут має складну внутрішню структуру і поряд із спільними рисами існують і значні відмінності. Для з'ясування природи імунітетів, їхньої структури важливим є поділ імунітетів на групи і окремі їх види.

Українська юридична наука чіткого визначення правового імунітету, як правової категорії, не дає. Жоден підручник з теорії держави та права не приділяє необхідної уваги даній категорії. Тільки деякі вчені розглядають імунітет, аналізуючи дію нормативних правових актів за колом осіб (С.П. Погребняк, М.В. Цвік, О.Ф. Скакун, Є.В. Назаренко та ін.). Більш детально аналізуються окремі різновиди імунітету за галузями права, а саме розкривається дипломатичний імунітет у міжнародному праві, депутатський імунітет у конституційному праві, імунітет свідків у кримінальному процесі та ін.

У літературі, часом, дуже вузько розуміють правовий імунітет, пов'язуючи його виключно з особами, що обіймають ті або інші посади. Так, З.В. Мирошник пише, що імунітет «є сукупністю особливих правових переваг, що надаються відповідно до норм міжнародного права і Конституції країни певному колу осіб через обійману ними посаду» [6, с. 19]. Між тим правовий імунітет зовсім не завжди встановлюється тільки для певного кола осіб «через обійману ними посаду». Адже існує імунітет свідка, відповідно до якого «ніхто не зобов'язаний свідчити проти самого себе, свого чоловіка і близьких родичів, коло яких визначається законом». Так, С. Стахівський дає визначення імунітету свідків як «безумовного чи обмеженого звільнення деяких груп громадян від обов'язку давати показання, серед яких можна виділити осіб: 1) котрих заборонено допитувати як свідків; 2) які мають право відмовитися від давання показань; 3) котрі можуть відмовитися відповідати на окремі запитання... Разом з тим про імунітет свідка допустимо говорити лише тоді, коли особа може бути свідком, але має право відмовитись, від давання показань...» [10, с. 122]. Таким чином, імунітет не можна пов'язувати тільки з певним колом осіб, що обіймають ті або інші посади. Це більш широке поняття, що охоплює собою юридичні засоби, сприяючі здійсненню не тільки міжнародних і державних, але і суспільних функцій.

Правові імунітети вельми різноманітні. Їх можна класифікувати за різними критеріями. Так, В. Руднев, досліджуючи імунітети в національному законодавстві Російської Федерації, пропонує виділяти такі: професійні (їх можуть мати Президент, депутати, судді, прокурори); особисті (які можуть мати близькі родичі особи, котру притягають до кримінальної відповідальності); змішані (які можуть

мати священики, адвокати), оскільки їм внаслідок професійних обов'язків можуть бути відомі особисті, таємні відомості від громадян, котрі їм довірилися [5, с. 37]. Однак у даній класифікації не враховані привілеї й імунітети, передбачені міжнародно-правовими актами, що робить її неповною.

У міжнародному праві відомі, зокрема: імунітет держави, імунітет військових кораблів, імунітет дипломатичний, імунітет морських державних торгових суден. У конституційному праві привілеї посадовців деяких категорій полягає в їх недоторканності, тому розрізняються, зокрема, імунітет парламентський (депутатський), імунітет президентський і імунітет суддівський.

Правовий імунітет можна класифікувати за різними критеріями:

- залежно від природи реалізованих ними функцій правовий імунітет поділяється на міжнародні, державні й суспільні;
- залежно від сфери їх здійснення – на міждержавні і внутрідержавні;
- залежно від їхнього характеру – на матеріально-правові (наприклад, звільнення посадовців Ради Європи від обкладення податками окладів і винагород, виплачених Радою Європи; право безмитного ввезення особистого майна при первинному занятті посади, так званий фіскальний імунітет, і ін.) і процесуально-правові (недоторканність депутатів, імунітет суддів, посадовців правоохоронних і контролюючих органів тощо);
- залежно від того, які об'єкти забезпечує імунітет, – на особисту недоторканність, недоторканність службових і житлових приміщень, недоторканність майна, службового листування, архівів і інших документів, судово-процесуальний імунітет свідків та ін.

Але найпоширеніша класифікація – по суб'єктах, що мають відповідний імунітет. Серед видів подібного правового імунітету слід виділити: імунітет держави; дипломатичний імунітет (право екстериторіальності); правовий імунітет спеціальної категорії громадян (Президент України, народні депутати, судді тощо); імунітет свідка тощо. З одного боку, імунітети встановлюються для тих суб'єктів, конкретні інтереси яких у рамках загальних правил не можуть отримати належного забезпечення і захисту, оскільки вони характеризуються якимись особливостями або перебувають у специфічних умовах. З іншого боку, імунітет надається тим суб'єктам, у соціально-корисній діяльності яких зацікавлені держава, суспільство в цілому.

Стисло зупинимось на основних видах правового імунітету, що притаманний українському законодавству. У рамках класифікації за суб'єктами першим слід виділити такий вид імунітету, як імунітет держави.

Імунітет держави – у найзагальнішому значенні неосудність однієї держави судом іншої держави. Імунітетом користуються сама іноземна держава, її органи і майно, що їй належить. У теорії міжнародного права і в міжнародній практиці звичайно виділяються декілька видів імунітету держави. Судовий імунітет держави полягає в тому, що держава не може бути притягнута до суду іншої держави як відповідач, окрім випадків прямо висловленої згоди на це. Імунітет держави від попереднього забезпечення позову полягає в тому, що майно держави не може бути предметом забезпечення позову. Імунітет держави від вико-

нання полягає в тому, що на майно держави не може бути звернено стягнення в порядку примусового виконання або арбітражного присудження. Так само не повинні вживатися примусові заходи (у тому числі арешт у порядку забезпечення позову або в порядку примусового виконання вже винесеного присудження) до державних морських суден. Бо одним із виявів імунітету держави є імунітет морських державних торгових суден. В його основі є неприпустимість пред'явлення до таких суден або у зв'язку з такими суднами (незалежно від виду їх використання) позовів в іноземних судових установах, а також примусового затримання, арешту або стягнення в іноземних портах і водах ні в порядку забезпечення позову, ані в цілях примусового виконання винесеного присудження без згоди «держави прапора», у власності якої ці судна перебувають.

Особливий різновид правового імунітету – дипломатичний імунітет. Дипломатичний імунітет (право екстериторіальності) – особливі права і переваги, що надаються іноземним дипломатичним представництвам, їх главам, співробітникам у країні перебування з метою створення максимально сприятливих умов для здійснення функцій дипломатичного представництва. Юридична природа дипломатичного імунітету обґрунтовується тим, що одна суверенна держава не може підкорятися владі іншої, а дипломатичне представництво і його дипломатичний персонал втілюють саме державу. Відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні стосунки 1961 р. він поділяється на імунітет дипломатичного представництва і особистий імунітет членів дипломатичного персоналу і їхніх сімей [8, с. 201]. До перших належать: недоторканність приміщень дипломатичного представництва, імунітет майна і засобів пересування, кореспонденції і архівів; податковий імунітет; право на безперешкодні стосунки представництва із своїм центром і іншими представництвами своєї держави. До особистих належать: недоторканність особи, житла; повний імунітет від кримінальної юрисдикції держави перебування, а також від цивільної і адміністративної юрисдикції відносно виконавчих дій; фіскальний (податковий) імунітет. У дещо меншому обсязі імунітетом користуються й інші види персоналу дипломатичного представництва (адміністративно-технічний і обслуговуючий). Конкретні умови здійснення слідчих дій відносно осіб, що мають дипломатичний імунітет і привілеї, регулюються міжнародним договором. У той самий час кримінально-процесуальне законодавство допускає здійснення певних слідчих дій на прохання даної категорії осіб або з їхньої згоди.

Розрізняють також поширення обмеженої юрисдикції держави відносно певної визначеної законом категорії громадян, так званий правовий імунітет спеціальної категорії громадян. Під обмежену юрисдикцію держави, окрім перерахованих вище категорій іноземних громадян, підпадають і особи, що мають українське громадянство. Відповідно до Конституції України, статус особливої (підвищеного рівня) недоторканності серед інших громадян України мають: Президент України, народні депутати, судді (ст.ст. 80, 105, 111, 126) [1, с. 15-33]. Окрім названих вище осіб, законодавством України імунітети передбачені також для Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Голови Рахункової палати,

Першого заступника і заступника Голови, головних контролерів та Секретаря Рахункової палати. Відносно всіх перерахованих осіб законодавством встановлений спеціальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності, вжиття заходів кримінально-процесуальної або адміністративно-процесуальної дії (арешт, обшук, затримання, особистий огляд і т.д.).

Новим правовим імунітетом для України є президентський імунітет, тобто недоторканність президента як голови держави. Це означає, що він не може бути заарештований, затриманий чи притягнений до судової відповідальності, поки перебуває на своїй посаді. Президентський імунітет знімається тільки разом з усуненням з посади в порядку особливої процедури, передбаченої Конституцією (імпічмент, звільнення з посади і т.д.) Після цього президент може бути підданий судовому переслідуванню в звичайному порядку (США, Бразилія, Венесуела), або його переслідування виключається назавжди (Чехія). У Франції і деяких інших країнах президент може бути переданий спеціальному суду рішенням парламенту тільки в разі вчинення державної зради.

Стаття 105 Конституції України передбачає недоторканність Президента України на час виконання повноважень [1, с. 19]. Але Конституція України встановлює складний порядок притягнення Президента до кримінальної відповідальності. Він практично нездійснений за будь-яких обставин, бо чіткої регламентації самої процедури імпічменту законодавством не визначено. І в цьому значенні імунітет Президента майже абсолютний, а значить, недемократичний, несправедливий, неправомірний. Необхідно спростити технологію імпічменту, розробити механізм його реалізації і чітко встановити все це у відповідному законодавстві (Конституції, КПК тощо).

Найбільш дискусійним на сьогоднішній день є депутатський імунітет, який може розглядатися як додаткова гарантія законності вживання до депутатів заходів державного (процесуального) примусу. Парламентський (депутатський) імунітет – це недоторканність депутатів парламентів, а іноді і інших представницьких органів влади, означає заборону арешту або притягнення до судової відповідальності депутата за всі його дії, у тому числі здійснені не при «виконанні парламентських обов'язків». Парламентським імунітетом депутат користується тільки під час дії депутатського мандата. Він може бути позбавлений недоторканності палатою (парламентом), членом якої є.

Недоторканність народних депутатів України включає депутатський індемнітет (ч. 2 ст. 80 Конституції України) та імунітет (ч. 3 ст. 80 Конституції України) [1, с. 16]. Депутатський індемнітет передбачає, що народний депутат України юридично невідповідальний за свої висловлювання та результати голосування в процесі виконання ним обов'язків у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу та наклеп. Практика встановлення депутатського індемнітету існує в багатьох країнах, однак у деяких з них його обсяг є інколи більший, ніж в Україні. Так, депутати можуть звільнятися від відповідальності за будь-які висловлювання в законодавчому органі, що пояснюється привілеєм «свободи слова» парламентарія. Депутатський імунітет в Україні передбачає, що народні депутати України користуються захистом парламенту від арешту та

інших примусових дій, що можуть обмежувати їхні особисті права і свободи, а також від переслідування на підставі визнання його обвинуваченим у кримінальній справі. Разом з тим це не означає, що народний депутат України не підлягає кримінальній відповідальності. Конституція України встановила лише додатковий механізм перевірки законності та обґрунтованості притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності, а також застосування до нього затримання чи арешту.

Конституційний Суд України в рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність), на наш погляд, достатньо чітко встановив, що «депутатська недоторканність є важливою конституційною гарантією, яка має цільове призначення – забезпечення безперешкодного та ефективного здійснення народним депутатом України своїх повноважень». Депутатський імунітет передбачає особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності, затримання чи арешту народного депутата України. Зокрема, він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований (ч. 3 ст. 80 Конституції України). Конституційний Суд України в наведеному рішенні визначив, що згода Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності має бути одержана до пред'явлення йому обвинувачення у вчиненні злочину відповідно до чинного Кримінально-процесуального кодексу України.

Не всі питання, пов'язані із забезпеченням депутатського імунітету, є на сьогодні остаточно з'ясованими. Так, залишається дискусійною можливість вживання до народного депутата України компетентними державними органами таких заходів адміністративного примусу, як затримання та арешт. Зокрема, ч. 3 ст. 80 Конституції України передбачає, що народний депутат України не може бути затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради України. Це правило закріплено й у ч. 1 ст. 27 Закону України «Про статус народного депутата України». У той самий час ст. 259 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює, що з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення, коли складання протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено до міліції чи до підрозділу Прикордонних військ України, штабу громадського пункту з охорони громадського порядку. Статті 260-263 КпАП України визначають право працівників міліції здійснити адміністративне затримання громадянина, якщо вичерпані всі інші заходи припинення адміністративного правопорушення, відсутні відомості щодо його особи. Необхідно скласти протокол про адміністративне правопорушення чи забезпечити своєчасний розгляд справи та виконання винесеної постанови. Відповідні норми є й у Законі України «Про міліцію». Так, п. 5 ст. 11 цього Закону також надає право працівникові міліції затримати правопорушника і тримати його у спеціально відведених приміщеннях. При цьому будь-яких винятків щодо народних депутатів України цими актами не передбачається. Але все ж таки народний депутат України не може бути затриманий в адміністративному порядку за вчинення адміністратив-

ного правопорушення до того часу, доки Верховна Рада України не дала згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності. Дане положення має за мету забезпечення ефективності діяльності народних обранців. Інакше цей засіб може бути активно використаний для зриву прийняття Верховної Радою України важливих загальнодержавних рішень, коли не буде набрано достатньої кількості голосів народних депутатів України через те, що окремих з них по дорозі до Верховної Ради України затримали за дрібне правопорушення, коло яких є чималим і різноплановим (наприклад, перехід вулиці не у встановленому місці тощо).

Хоча слід звернути увагу, що ст. 80 Конституції України передбачає фактично абсолютний, не обмежений ніякими параметрами депутатський імунітет. Закон України «Про статус народного депутата України» ще більше поглибив невідповідність обсягу депутатської недоторканності конституційним реаліям. Виникла парадоксальна ситуація, коли навіть здійснення оперативного розслідування злочинів, суб'єктом яких є народний депутат України, неможливе без згоди Верховної Ради України на притягнення його до кримінальної відповідальності. Ця згода має спиратися на аргументовані докази наявності складу злочину. Таким чином, склалися умови для абсолютної безкарності народного депутата України [12, с. 118-119].

«Загальна декларація прав людини» (1948 р.) у ст. 10 проголосила, що кожна людина для визначення своїх прав та обов'язків і встановлення обґрунтованості висунутого проти неї кримінального обвинувачення має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справу було розглянуто незалежним і безстороннім судом прилюдно й з дотриманням усіх вимог справедливості. Отже, судові органи посідають центральне місце в державному механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина. Абсолютний депутатський імунітет є своєрідною формою обмеження прав і свобод народних депутатів України, зокрема права на захист прав і свобод людини і громадянина судом (ст. 55 Конституції України). Недопустимість збереження інституту депутатської недоторканності в такому обсязі має й деякі інші підстави.

Депутатська недоторканність у тому вигляді, в якому вона передбачена чинним законодавством, є грубим порушенням принципу поділу влади, коли органи законодавчої влади одночасно виконують не властиві їм функції правосуддя. У разі, коли Верховна Рада не дає згоди на притягнення до кримінальної відповідальності народного депутата, він тим самим позбавляється права на судовий захист і, таким чином, втрачає можливість бути виправданим судом, якщо він не винен у вчиненні злочину. Якщо ж депутат вчинив злочин, а Верховна Рада не дала згоди на притягнення його до кримінальної відповідальності, то в такому разі вона стає на захист злочинця. Відмова дати згоду на притягнення депутата до кримінальної відповідальності фактично є формою звільнення особи від кримінальної відповідальності, хоча такі підстави й не передбачені кримінально-процесуальним законодавством. Згідно з КПК України (ст.ст. 67, 323) право на попередню оцінку доказів, встановлених у кримінальній справі, належить тільки органам дізнання, слідчому чи прокуророві, а кінцева оцінка доказів — це виключне право суду [11, с. 125]. Ця правова колізія потребує з'ясування та

вирішення. Відсутність реального контролю за діяльністю владних інститутів, у тому числі – і народних депутатів України, як свідчить практика, переважно призводить не до їх більшої самостійності і, як наслідок, – до підвищення ефективності діяльності, а навпаки – є основою гіпертрофованого та не виправданого збільшення владних повноважень, порушенням системи поділу влад тощо.

Виділяють також імунітет Уповноваженого з прав людини, суддів, посадовців правоохоронних і контролюючих органів (наприклад, імунітет прокурорських працівників), імунітет свідка, імунітет громадських представників тощо

У процесуальній літературі впродовж тривалого часу обговорюється проблема так званого імунітету свідків, що передбачає звільнення окремих їх категорій від обов'язку давати показання в передбачених законом випадках. Відповідно до ч. 1 ст. 63 Конституції України, особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. Згідно з п. 11 ст. 32 Кримінально-процесуального кодексу України близькими родичами є: батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки. Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України в п. 20 постанови «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р., «з урахуванням зазначеного конституційного положення члени сім'ї чи близькі родичі обвинуваченого, цивільного позивача або цивільного відповідача не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за відмову від дачі показань. У разі ж, коли зазначені особи погодились давати показання, вони несуть відповідальність за завідомо неправдиві показання» [10, с. 122]. Якщо положення ч. 1 ст. 63 Конституції України не було роз'яснено свідкові перед допитом із засвідченням такого роз'яснення його підписом, то його свідчення повинні визнаватися судом одержаними з порушенням закону і не можуть бути використаними як засіб доказування.

Слід підкреслити, що в чинному кримінально-процесуальному законодавстві України не використовується термін «імунітет», але саме він найбільш точно підходить для означення розглядуваної сукупності правових норм. Але в теорії кримінального процесу цей правовий інститут одержав назву «імунітет свідка». Стаття 69 КПК України встановлює коло осіб, які не можуть бути допитані як свідки. До них належать:

1) адвокати та інші фахівці в галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріуси, лікарі, психологи, священнослужителі – з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати таємницю особи, яка довірила їм ці відомості;

2) захисник підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, представник потерпілого, позивача, відповідача – про обставини, які стали їм відомі при наданні юридичної допомоги підзахисним або довірителям;

3) особи, які згідно з висновком судово-психіатричної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них;

4) свідок, який відповідно до ст. 52³ КПК України дає показання під псевдонімом щодо дійсних даних про його особу;

5) особа, яка має відомості про дійсні дані про свідка, який відповідно до ст. 52³ КПК України дає показання під псевдонімом щодо цих даних [2, с. 143].

Відмовитися давати показання як свідки мають право: члени сім'ї, близькі родичі, усиновлені, усиновителі підозрюваного, обвинуваченого, підсудного; особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї, близьких родичів, усиновленого, усиновителя у вчиненні злочину.

Таким чином, слід виділити два випадки імунітету свідка, передбачені у ст. 63 Конституції України та в ч. 2 ст. 69 КПК України. Це – привілей проти самозвинувачення та звільнення від показань як свідка проти членів сім'ї та близьких родичів. Привілей проти самозвинувачення (ніхто не зобов'язаний давати показання проти самого себе) означає, що слідчий повинен перед початком допиту роз'яснити особі, що допитується, про її право відмовитися давати показання про обставини, які б викривали її у скоєнні злочину. Але слід звернути увагу на те, що, на жаль, існує така практика, як допит особи як свідка, коли є достатні дані для того, щоб притягнути її як обвинуваченого чи підозрюваного в кримінальній справі, чим порушується привілей проти самозвинувачення. Показання цих осіб мають визнаватися судом одержаними з порушенням закону і не можуть бути доказами вини підозрюваного (обвинуваченого).

Як суб'єкт даного права на імунітет традиційно розглядається свідок, що зрозуміло і природно. У той самий час існують підстави для наділення вказаним правом також потерпілого. Необхідно зважати ще й на те, що відповідно до ст. 308 КПК потерпілий допитується за правилами допиту свідків. Г. Омеляненко пише: «Реалізація конституційної норми про рівність учасників судового процесу означає, що за таких умов потерпілий має бути наділений однаковими з обвинуваченим правами не лише в судовому розгляді, а й досудовому провадженні. Право потерпілого відмовитися давати показання у КПК не відтворено... Необхідно закріпити в КПК це положення і водночас передбачити обов'язок слідчого та суду роз'яснювати потерпілому таке право перед допитом» [10, с. 123]. З даною пропозицією слід погодитися.

Чинний КК України не передбачає відповідальності потерпілого за відмову давати показання. Разом з тим окремі вчені, зважаючи на ту обставину, що названий вище імунітет може бути використаний зацікавленими особами в цілях приховати незаконний вплив на потерпілого, стверджують, що відмова у наданні потерпілому такого імунітету свідчила б про непослідовність у його введенні в кримінальний процес. Не можна не брати до уваги і те, що потерпілі не завжди дають правдиві показання, хоча б, здавалося, кримінальне переслідування порушене в їхніх інтересах. Необхідно звернути увагу на те, що особа користується правом на імунітет не лише при проведенні допиту, а й інших слідчих дій, під час яких вона дає показання (очна ставка, пред'явлення для впізнання).

Від імунітету свідку слід відокремити імунітет свідків від свідчень – право передбаченого законом кола осіб не бути допитаними як свідки у кримінальній справі. Даний імунітет може бути зумовлений виконанням службових або про-

фесійних обов'язків зберігати державну, службову чи професійну таємницю. Так, не можуть бути допитані як свідки захисник підозрюваного, обвинуваченого, підсудного про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням ним обов'язків захисника, представника особи в цивільній справі, представника потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача в кримінальній справі про обставини, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням ним обов'язків представника (ст. 69 КПК, ст. 42 Цивільного процесуального кодексу України, ст.ст. 9, 10 Закону України «Про адвокатуру», 1992) [9, с. 78]. За змістом ч. 5 ст. 3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (1991) не може бути допитаний як свідок священнослужитель про відомості, одержані ним при сповіді віруючих. Не зобов'язані давати свідчення глава дипломатичного представництва іноземної держави в Україні, члени дипломатичного персоналу, а також члени сімей зазначених осіб, які проживають разом з ними і не є громадянами України. Працівники консульства, установи іноземної держави в Україні не зобов'язані давати показання з питань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків (п. 13, 14, 25 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні) [9, с. 79]. Таким чином, імунітет цих осіб впливає з їх дипломатичної недоторканності й консульського імунітету.

Суддівський імунітет – це недоторканність суддів як носіїв судової влади; означає, що суддя не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, взятий під варту, затриманий без згоди на те відповідного компетентного органу (кваліфікаційної колегії суддів в РФ, Вищої ради магістрату в Італії, федерального конституційного суду у ФРН). У США і низці інших країн суддя може бути позбавлений імунітету тільки в порядку процедури імпічменту.

Слід зазначити, що проблеми правових імунітетів традиційно є предметом дослідження різних юридичних наук, головним чином конституційного, процесуального та міжнародного права. Названі науки розробляють власний аспект даної проблеми, спеціалізуючись на вивченні особливих, властивих тільки їм сторін. Інакше кажучи, кожна наука вивчає одну із сторін (аспектів) розглядуваного явища, що закономірно стає предметом її дослідження, виходячи з поставлених цілей, використовуючи власну методологію тощо. Для правильного вирішення обговорюваного питання важливо звернути увагу і на ту обставину, що різні науки хоч і розробляють вказану проблему, але вони не в змозі вирішити дане питання комплексно.

Виходячи з вищевказаного, можна дійти таких висновків:

- імунітет є загальноправовою категорією, бо він встановлений у нормах міжнародного, конституційного, кримінального, адміністративного, кримінально-процесуального і цивільного процесуального права;
- правові імунітети можна класифікувати за різними критеріями: залежно від природи реалізованих ними функцій; від сфери їх здійснення; від їхнього характеру; від того, які об'єкти забезпечує імунітет та ін. Але найпоширеніша класифікація – по суб'єктах, що мають відповідний імунітет;
- оптимальним був би поділ імунітетів на види, керуючись критерієм їх «генетичного» походження від окремих галузей права та законодавства (конститу-

ційного, міжнародного публічного, судоустрою, власне кримінального процесу). Це дає змогу вивчати їх, враховуючи тісний взаємозв'язок з іншими правовими інститутами та нормами відповідних галузей права, постійно мати на увазі їх функціональне призначення;

– актуальним є дослідження імунітетів посадових осіб, які виконують особливі за вагою та значенням функції в державі, імунітетів представництв та представників іноземних держав і міжнародних організацій в Україні.

Література

1. Конституція України: Основний Закон. – К., 2002. – 53 с.
2. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К., 2002. – 215 с.
3. Право Совета Европы и Россия: Сб. док. и материалов. – Краснодар, 1996. – 181 с.
4. Руднев В.И. Иммунитеты от уголовного преследования // Журн. рос. права. – 1998. – № 7. – С. 36-41.
5. Руднев В.И. Иммунитеты в уголовном судопроизводстве // Рос. юстиция. – 1996. – № 8. – С. 28.
6. Мирошник С.В. Правовые стимулы в российском законодательстве: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 1997. – 33 с.
7. Акутаев Р.М. Некоторые аспекты борьбы с искусственно-латентной преступностью // Гос. и право. – 1999. – № 3. – С. 50-51.
8. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. – М., 1996. – 201 с.
9. Удалова Л. Імунітет у кримінальному процесі України // Право України. – 2003. – № 7. – С. 73-79.
10. Волкотруб С. Інститут імунітету в кримінальному судочинстві // Право України. – 2002. – № 3. – С. 121-127.
11. Добкін М. Гарантії забезпечення статусу народного депутата України // Право України. – 2003. – № 11. – С. 122-128.
12. Григоренко А. Гарантії здійснення повноважень народним депутатом України // Право України. – 2004. – № 5. – С. 116-121.

УДК 35.072.2(477)

В.В. Таросва

СТАНОВЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Державний механізм України виражається в системі різних державних інститутів, існування яких обумовлено різноманітними політичними, соціально-економічними і гуманітарними факторами. Темпи суспільного прогресу пов'язані з ефективністю функціонування цього механізму, який вимагає постійного вдосконалювання, розробки нових його складових.

Громадянське суспільство та властива йому людина правової держави, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпека гарантуються всіма інститутами і ресурсами державної влади. У свою чергу, права та свободи людини визначають зміст державної влади, цілеспрямовану діяльність її органів і посадових осіб.